

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра політичної соціології

ЗАТВЕРДЖЕНО

Програма соціологічного факультету

В'ячеслав НІКУЛІН

«28» червня 2024 року

Робоча програма навчальної дисципліни

НАЦІЇ І НАЦІОНАЛІЗМ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

рівень вищої освіти **магістр**
галузь знань **05 соціальні та поведінкові науки**
спеціальність **054 соціологія**
освітня програма **соціальні технології**
вид дисципліни **обов'язкова**
факультет **соціологічний**

2024/2025 рік

Програму обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою соціологічного факультету “26” червня 2024 року, протокол №9

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Бойко Дмитро Миколайович, к. соц. н., завідувач кафедри політичної соціології.

Програму схвалено на засіданні кафедри політичної соціології

Протокол від “21” червня 2024 року №12

завідувач кафедри

Дмитро БОЙКО

Програму погоджено науково-методичною комісією соціологічного факультету

Протокол від “24” червня 2024 року №8

Голова науково-методичної комісії

Юлія СОРОКА

Гарант освітньої програми

«Соціально-політичні та маркетингові дослідження»

спеціальності 054 Соціологія
МУРАДЯН

Олена

ВСТУП

Програму навчальної дисципліни “Нації і націоналізм в сучасному світі” складено відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми “Соціальні технології” для студентів другого (магістерського) рівня підготовки соціологічного факультету.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета курсу – знайомство з теоріями націоналізму, розуміння специфіки їх розвитку, місця в європейській та світовій інтелектуальній історії.

1.2 Завданнями курсу є опанування міждисциплінарних підходів, звернення до історії ідей політичної філософії, політичної соціології, етнології, політичної історії та психології, а також феномен прикордонної культури. Курс передбачає огляд основних, найбільш показових кейсів національних проблем і конфліктів у сучасному світі, як тих, що вважаються успішно вирішеними, так і тих, які і досі мають негативні прояви.

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4 Загальна кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
16 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
16 год.	2 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
58 год.	82 год.
Індивідуальні завдання	
<i>Есе, 10 год. (за рахунок самостійної роботи)</i>	

1.5. Заплановані результати навчання

Навчальна дисципліна забезпечує розвиток наступних **компетентностей**:

ЗК 01 Здатність до абстрактного та конкретного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 04 Здатність працювати в міжнародному контексті.

ЗК 07 Здатність до аргументованого представлення власної думки, компетентної та толерантної дискусії з її опонентами.

ЗК 08 Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 09 Усвідомлення проблематики рівних можливостей у суспільстві, зокрема її гендерних, расових, вікових аспектів.

ЗК 10 Усвідомлення культурного розмаїття суспільств і викликів взаємодії в міжкультурному контексті.

ЗК 12 Здатність до пошуку, обробки й аналізу інформації з різних джерел.

СК 01 Здатність аналізувати соціальні явища і процеси.

СК 02 Здатність виявляти, діагностувати та інтерпретувати соціальні проблеми українського суспільства та світової спільноти.

СК 08 Здатність співпрацювати з європейськими та євроатлантичними інституціями.

Навчальну дисципліну спрямовано на досягнення таких **результатів** навчання:

ПР 02 Здійснювати діагностику та інтерпретацію соціальних проблем українського суспільства та світової спільноти, причини їхнього виникнення та наслідки.

ПР 03 Розробляти і реалізовувати соціальні та міждисциплінарні проекти з урахуванням соціальних, економічних, правових, екологічних та інших аспектів суспільного життя.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Становлення націоналізму як теорії та практики

Тема 1. Теорії нації, націоналізму і національної держави.

Поняття нації та його теоретичне прояснення. Етнотрансформаційні процеси: традиційне і модерне як опозиція. Співвідношення етнічної (традиційної) й національної (модерної) ідентичності: спільне і відмінне. Німецький марксизм (М.Гесс, К.Маркс, Ф.Енгельс, К.Каутський) і національне питання. Розробка теорії національних відносин та культурно-національної автономії в працях теоретиків австро-марксизму (О.Бауер, Р.Шпрінгер). Критика соціально-економічного редукаціонізму марксистської теорії національного питання. Нація як уявлена спільнота (Б.Андерсон). Нації до націоналізму (Дж.А.Армстронг). Нація-держави, її різні історичні і ідеологічні трактовки. Нація як дух. Поняття націоналізму. Типології націоналізму. Ганс Кон про західний і східний націоналізм. Д. Гатчісон про культурний та політичний націоналізм Новітні концепції "старих і нових" націй (Г'ю Сетон-Уотсон). Націоналізм і модернізація. Народи, нації та комунікація (Карл Дойч) Змагання еліт та становлення націй (П.Р.Брас). Націоналізм наприкінці ХХ ст. (Е.Гобсбаум) Чи можливий ліберальний націоналізм? (Анджей Валіцький).

Тема 2. Нації і націоналізм у Великобританії.

Історичні передумови розвитку націй і націоналізму у Великобританії. Національне питання в Англії, Шотландії, Уельсу, Північної Ірландії. Конфлікт Великобританії та Ірландії. Діяльність Ірландської республіканської армії. Шляхи вирішення ірландського питання. Шотландські референдуми. Націоналізм і Брексит. Теперішній стан проблеми.

Тема 3. Нації і націоналізм в Іспанії.

Історичні передумови розвитку націй і націоналізму в Іспанії. Національне питання в Каталонії та країні Басків. Діяльність ЕТА, баскський тероризм. Шляхи вирішення каталонського національного питання. Каталонські референдуми. Теперішній стан проблеми.

Тема 4. Нації і націоналізм у Швейцарії.

Історичні передумови розвитку націй і націоналізму в Швейцарії. Швейцарський політичний устрій як засіб вирішення національного питання. Швейцарська зовнішня політика як засіб вирішення національного питання. Теперішній стан проблеми.

Тема 5. Нації і націоналізм у Бельгії.

Історичні передумови розвитку націй і націоналізму в Бельгії. Бельгійський політичний устрій як засіб вирішення національного питання. Бельгійська зовнішня політика як засіб вирішення національного питання, реалізація принципів Європейського Союзу. Питання Фландрії та Валонії. Теперішній стан проблеми.

Тема 6. Нації і націоналізм у Канаді.

Історичні передумови розвитку націй і націоналізму в Канаді. Квебек і національне питання. Міграційна політика як засіб вирішення національного питання. Теперішній стан проблеми.

Розділ 2. Національні проблеми та конфлікти

Тема 7. Нації і націоналізм у США.

Історичні передумови розвитку націй і націоналізму в США. Федеративний устрій як засіб вирішення національного питання. Міграційна політика як засіб вирішення національного питання. Расова проблематика. Радикальні течії націоналізму. “Чорні пантери”, BLM. Теперішній стан проблеми.

Тема 8. Нації і націоналізм у Європейському Союзі.

Історичні передумови розвитку націй і націоналізму в Франції, Німеччині, Італії, Польщі, Угорщині, Фінляндії, країнах Скандинавії. Політика мультикультуралізму ЄС як засіб вирішення національного питання. Міграційна криза. Теперішній стан проблеми.

Тема 9. Проблема Курдистана.

Історичні передумови розвитку кудської націй і націоналізму. Політика Ірану, Іраку, Сирії і Туреччини стосовно курдського питання. Діяльність Робочої партії Курдистану. Вплив Сирійської війни та інших конфліктів на Близькому Сході. Теперішній стан проблеми.

Тема 10. Проблема Кашміра.

Історичні передумови розвитку кудської націй і націоналізму. Спадок Британської імперії. Політика Індії, Пакистану і Китаю стосовно питання Кашміра. Кашмір і етнорелігійна проблема. Теперішній стан проблеми.

Тема 11. Кейс Югославії.

Історичні передумови Югославської проблеми. Югославські війни кінця ХХ ст. Сербсько-хорватське протистояння. Кейс Боснії і Герцеговини. Проблема Косово. Теперішній стан проблеми.

Тема 12. Проблема Нагорного Карабаху.

Історичні передумови проблеми Нагорного Карабаху. Наслідок СРСР. Вірменська зовнішня та внутрішня політика стосовно НК. Азербайджанська зовнішня та внутрішня політика стосовно НК. Збройні конфлікти. Теперішній стан.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
РОЗДІЛ 1. Становлення націоналізму як теорії та практики												

Тема 1. Теорії нації, націоналізму і національної держави	10	2	2			6	10	1				9
Тема 2. Нації і націоналізм у Великобританії	6	2	2			2	6	1				5
Тема 3. Нації і націоналізм в Іспанії	6	1	1			4	6	1				5
Тема 4. Нації і націоналізм у Швейцарії	6	1	1			4	6		1			5
Тема 5. Нації і націоналізм у Бельгії	6	1	1			4	6					6
Тема 6. Нації і націоналізм у Канаді	6	1	1			4	6					6
Разом за розділом 1	40	8	8			24		3	1			36
РОЗДІЛ 2. Національні проблеми та конфлікти												
	7	2	2			6		1				9
Тема 7. Нації і націоналізм у США	10	2	2			6	10	1				9
Тема 8. Нації і націоналізм у Європейському Союзі	6	2	2			2	6	1				5
Тема 9. Проблема Курдистана	6	1	1			4	6	1				5
Тема 10. Проблема Кашміра	6	1	1			4	6		1			5
Тема 11. Кейс Югославії	6	1	1			4	6					6
Тема 12. Проблема Нагорного Карабаху	6	1	1			4	6					6
<i>Індивідуальне завдання (есе)</i>					10							10
Разом за розділом 2	50	8	8		10	24		3	1		10	36
Усього годин	90	16	16		10	48	90	6	2		10	72

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Націоналізм в контексті глобалізації	2
2	Шотландія на шляху до (не)залежності	2
3	Порівняння каталонського і баскського сепаратизму	1

4	Рецепт “швейцарського шоколаду”: кантони, гроші, чотири мови	1
5	Бельгійський пазл: як об’єднати Фландрію і Валонію	1
6	Як Квебек залишився канадським?	1
7	США: від плавильного котла до...?	2
8	Націоналізми та європейський мультикультуралізм	2
9	Курдистан тут і зараз	1
10	Кашмір – це не тільки пісня Led Zeppelin	1
11	Чи можна було уникнути югославської трагедії?	1
12	Досвід Нагорного Карабаха	1
Разом		16

5. Самостійна робота

№ з / п	Назва теми	Кількість годин (денна)	Кількість годин (заочна)
1	Тема 1. Теорії нації, націоналізму і національної держави – <i>Складання карти концептів</i>	6	10
2	Тема 2. Нації і націоналізм у Великобританії – <i>Підготовка доповіді</i>	2	5
3	Тема 3. Нації і націоналізм в Іспанії – <i>Підготовка до ділової гри</i>	4	5
4	Тема 4. Нації і націоналізм у Швейцарії – <i>Підготовка тематичного огляду</i>	4	5
5	Тема 5. Нації і націоналізм у Бельгії – <i>Підготовка тематичного огляду</i>	4	6
6	Тема 6. Нації і націоналізм у Канаді – <i>Підготовка доповіді</i>	4	6
7	Тема 7. Нації і націоналізм у США – <i>Підготовка доповіді</i>	6	10
8	Тема 8. Нації і націоналізм у Європейському Союзі – <i>Підготовка до ділової гри</i>	2	5
9	Тема 9. Проблема Курдистана – <i>Підготовка тематичного огляду</i>	4	5

10	Тема 10. Проблема Кашміра – Підготовка тематичного огляду	4	5
11	Тема 11. Кейс Югославії – Підготовка до ділової гри	4	6
12	Тема 12. Проблема Нагорного Карабаху – Підготовка тематичного огляду	4	6
Підготовка і написання індивідуального завдання (есе)		10	10
Усього годин		58	82

6. Елементи дистанційного викладання

Етап роботи	Форма роботи	Онлайн-платформа
1. Попередня підготовка	Опитування	Канал у Telegram
2. Подача нової інформації	Аудіозапис Тексти Відеоконференція	Zoom / Google-classroom / Moodle
3. Тренування	Питання для самоперевірки Обговорення (чат, форум) Спостереження за явищем Перегляд фільмів	Google-classroom / Moodle Telegram Youtube Youtube
4. Виконання практичного завдання	Пошук відповідей на питання Інтерактивні практичні завдання	Google-classroom / Moodle Google-classroom / Moodle / Zoom
5. Оцінювання	Виконання практичного завдання Письмова робота	Google-classroom / Moodle Google-classroom / Moodle
6. Рефлексія	Відповіді на рефлексивні питання	Telegram / Zoom
7. Зворотній зв'язок	Чат, форум, опитування аудіо-, відео- або текстові повідомлення з коментарем	Telegram / Google-classroom / Moodle / Zoom

7. Методи контролю

Оцінка успішності знань студентів здійснюється у формах поточного контролю (виступи на семінарах, контрольні письмові роботи, усного опитування) і підсумкового письмового екзамену. У зв'язку з запровадженням змішаного навчання контроль здійснюється через систему дистанційного навчання Google Classroom у формі тестових та письмових робіт.

Студенти зобов'язані дотримуватись **принципу академічної доброчесності** як у тому, що стосується самостійного виконання навчальних завдань, так і необхідності посилатись на використані джерела та літературу.

Критерії оцінки знань студентів при вивченні дисципліни.

Для оцінки знань студентів використовують такі форми контролю: поточний, контрольні роботи та екзамен.

Поточний контроль знань студентів здійснюється під час проведення семінарських занять протягом семестру і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Оцінюється рівень знання студентами першоджерел, наукової літератури, уміння логічно та послідовно виступати під час обговорення питань плану семінарського заняття, ставити та відповідати на запитання. Студент може набрати від 1 до 40 балів за роботу на семінарах протягом семестру.

Есе

Студентам пропонується на дві рівнозначні форми робіт:

1) Аналітичне есе (письмове)

Завдання - використовуючи підходи, представлені в курсі, провести порівняння двох або більше кейсів національних питань в сучасному суспільстві.

Це можуть бути як кейси, представлені в курсі, так і ті, яких в курсі не було.

Що можна аналізувати?

(щонайменше 5 аспектів з перерахованих)

- можливості та обмеження застосування різних теорій нації для дослідження проблеми / конфлікту
- історія та передумови проблеми
- геополітичні умови проблеми / конфлікту
- економічні причини / наслідки проблеми
- етнокультурні особливості проблеми
- релігійні / конфесійні особливості проблеми
- політико-ідеологічні та дискурсивні втілення проблеми / конфлікту
- політико-управлінські методи, засоби та інструменти вирішення проблеми / конфлікту
- соціокультурні причини і наслідки проблеми
- втілення проблеми / конфлікту в масовій культурі
- висновки і узагальнення, що будуть корисними для розвитку тематичного науково-теоретичного та філософського апарату
- інше

В якості **висновку** треба надати узагальнений досвід стосовно спроб дослідження і вирішення зазначених національних проблем / конфліктів для кейсу України; тобто оцінити досвід інших країн і націй (конкретні практики, політики, рішення тощо) із точки зору рекомендацій і побажань для використання в умовах сучасної України.

Формальності:

Орієнтовний обсяг тексту - 20 тис. знаків з пробілами.

У тексті мають даватись визначення основних понять із посиланнями на джерела.

Критерії оцінювання аналітичного есе

<i>Високий рівень</i> 40 - 50 балів	- відповідь характеризується: повними і глибокими знаннями з предмету; вільним володінням спеціальною термінологією; творчим креативним підходом. Студент демонструє навички правильної роботи з науковими першоджерелами, коректного цитування та використання посилань, логічної та послідовної роботи з дефініціями, класифікаціями, термінологічним апаратом, знання основних концепцій соціології речей
-------------------------------------	--

<p><i>Середній рівень 25-39 балів</i></p>	<p>- відповідь характеризується: повними і глибокими знаннями з предмету; вільним володінням термінами, поняттями; допущенням неточностей у викладі матеріалу; помилками при відповідях на питання. Студент демонструє навички правильної роботи з науковими першоджерелами, коректного цитування та використання посилань, логічної та послідовної роботи з дефініціями, класифікаціями, термінологічним апаратом (з незначними помилками), знання деяких концепцій соціології речей</p>
<p><i>Низький рівень 10-24 балів</i></p>	<p>- відповідь характеризується: слабким знанням теоретичного матеріалу; допущенням деяких помилок у відповідях на питання. Студент демонструє окремі академічні навички (правильної роботи з науковими першоджерелами, коректного цитування або використання посилань), робота з дефініціями, класифікаціями, термінологічним апаратом нелогічна, показане знання лише однієї концепції соціології речей</p>
<p><i>Незадовільний рівень 0-9 балів</i></p>	<p>- відповідь характеризується: дуже слабким знанням теоретичного матеріалу; допущенням грубих помилок у відповідях на питання. Студент демонструє окремі академічні навички (правильної роботи з науковими першоджерелами, коректного цитування або використання посилань), робота з дефініціями, класифікаціями, термінологічним апаратом нелогічна, не показане знання жодної концепції соціології речей</p>

2) Відеоесе

Можна виконувати як самостійно, так і вдвох.

Орієнтовний обсяг – 15 хвилин відео.

Що таке відеоесе?

Відеоролик, який передбачає критичний розбір певної теми шляхом поєднання основного змістовного нарративу (закадровий голос) із ілюстративним відеорядом. Зразки відеоесе можна знайти, наприклад, тут:

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLfb0QJTHnG0HYcZ9SJNfJRSkD3gc2V7RI>

Ще можете зауглити "відеоесе про відеоесе"; можливо, щось знайдеться.

Які теми можна брати?

Це може бути будь-яка тема, в якій розкривається будь-який кейс національного питання / національної проблеми – як з числа тих, що були розглянуті в темах курсу, так і тих, що не були. Тема може бути сформульована як широко (наприклад, загальна характеристика національного питання в якійсь країні), так і вузько (опис конкретного епізоду, організації, персони тощо). Якщо немає ідей або не вистачає впевненості у виборі, то питайте викладача.

Зразки тем:

- Причини та наслідки відходу від концепції “плавильного котла” в США
- Оцінка діяльності Майкла Коллінза в ІРА
- “Атлетік” Більбао і баскський сепаратизм
- Трудю і національне питання Канади: від П'єра до Джастіна
- “Лівий” націоналізм курдів
- Чому валлійці не хочуть свій референдум?
- Наскільки французька Корсика?
- Мирне “розлучення” чехів і словаків
- Наскільки коректно казати про “корінні народи”?

- Андаманці – останні люди без нації?
- Йосип Броз Тіто – останній югослав?
- Постколоніальні шрами на карті націй Африки
- Єдність італійської нації: за що Неаполь ненавидить Турин?
- Трагедія айнів
- “Банши Інішеріна” як метафора ірландської національної трагедії
- Бравий вояк Швейк – шовініст чи інтернаціоналіст?
- System of a Down борються за Карабах
- Нація як уявна спільнота
- Нація як соціальний конструкт
- Націоналізм як повсякденна ідеологія

Критерії оцінювання відеоесе

<p><i>Високий рівень</i> 40-50 балів</p>	<p>- відповідь характеризується: повними і глибокими знаннями з предмету; вільним володінням спеціальною термінологією; творчим креативним підходом. Студент демонструє навички правильної роботи з науковими першоджерелами, коректного цитування та використання посилань, логічної та послідовної роботи з дефініціями, класифікаціями, термінологічним апаратом, знання основних концепцій соціології речей</p>
<p><i>Середній рівень</i> 25-39 балів</p>	<p>- відповідь характеризується: повними і глибокими знаннями з предмету; вільним володінням термінами, поняттями; допущенням неточностей у викладі матеріалу; помилками при відповідях на питання. Студент демонструє навички правильної роботи з науковими першоджерелами, коректного цитування та використання посилань, логічної та послідовної роботи з дефініціями, класифікаціями, термінологічним апаратом (з незначними помилками), знання деяких концепцій соціології речей</p>
<p><i>Низький рівень</i> 10-24 балів</p>	<p>- відповідь характеризується: слабким знанням теоретичного матеріалу; допущенням деяких помилок у відповідях на питання. Студент демонструє окремі академічні навички (правильної роботи з науковими першоджерелами, коректного цитування або використання посилань), робота з дефініціями, класифікаціями, термінологічним апаратом нелогічна, показане знання лише однієї концепції соціології речей</p>
<p><i>Незадовільний рівень</i> 0-9 балів</p>	<p>- відповідь характеризується: дуже слабким знанням теоретичного матеріалу; допущенням грубих помилок у відповідях на питання. Студент демонструє окремі академічні навички (правильної роботи з науковими першоджерелами, коректного цитування або використання посилань), робота з дефініціями, класифікаціями, термінологічним апаратом нелогічна, не показане знання жодної концепції соціології речей</p>

8. Методичні рекомендації з підготовки аналітичного есе та відеоесе

Для отримання найвищої оцінки необхідно поєднати:

- коректне використання матеріалів лекцій та першоджерел у відповіді – при використанні основних понять курсу, логічна та послідовна робота з дефініціями, класифікаціями, термінологічним апаратом;

- правильну роботу з науковими першоджерелами, коректне цитування та використання посилань;
- знання основних концепцій соціології речей;
- розуміння та слідування специфіці соціологічного вивчення речей;
- прозоре та аргументоване висвітлення авторської позиції – у порівнянні різних визначень основних понять курсу, при демонстрації знання змісту основних концепцій курсу.

Для отримання оцінки, достатньої для заліку, необхідно:

- коректне використання матеріалів лекцій та першоджерел у відповіді – при використанні основних понять курсу, логічна та послідовна робота з дефініціями, класифікаціями, термінологічним апаратом;
- правильну роботу з науковими першоджерелами, коректне цитування та використання посилань;
- знання однієї-двох концепцій соціології речей;
- розуміння та слідування специфіці соціологічного вивчення речей;
- самостійне викладення думок у відповіді (без елементів академічної недоброчесності).

9 Схема нарахування балів

Поточний контроль та самостійна робота												Разом	Есе	Сума
Розділ 1						Розділ 2						50	50	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12			
5	4	4	4	4	4	5	4	4	4	4	4			

T1, T2 ... T12 – теми розділів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для дворівневої шкали оцінювання	Для чотирирівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	Зараховано
70-89	Добре	
50-69	Задовільно	

1-49	Незадовільно	Не зараховано
------	--------------	---------------

10. Рекомендоване методичне забезпечення Базова література

Гелнер Е. Нації та націоналізм. Київ, 2003. 300 с.
 Ерік Гобсбаум. Нації і націоналізм, починаючи з 1780 року: програма, міфи, реальність / Пер. з англ. та примітки Т. Корпала. — К.: Український Центр духовної культури, 2010. — 288 с.
 Крюкова М.А. Етнопсихологія: навчально-методичний посібник. Одеса: Фенікс, 2020. 106 с.
 Націоналізм: Антологія. Київ, 2001.
 Національна ідентичність: Хрестоматія / Упоряд.Воропай Т.С. Х., 2002 Історія сучасного світу (XV-XXI століття) : навчальний посібник. Київ: Вікар, 2008. 552 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Orlova_Tetiana/Istoriia_suchasnoho_svitu_XVKhKh_I_stolittia/
 Українське суспільство в умовах війни. За ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ, 2023. URL: https://isnasu.org.ua/assets/files/books/2023/Maket_Ukr_suspilstvo_2023.pdf
 Brubaker, Rogers. "Ethnicity without groups." European Journal of Sociology 43 (2002): С.163-189.

Допоміжна

Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму.-2-ге вид. К., 2001
 Берлін Ісає. Чотири есе про свободу. К.,1994
 Донцов Д. Геополітика.-Х., 2021
 Донцов Д. Націоналізм.-К., 2014
 Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
 Націоналізм: Антологія.-К., 2001
 Національна ідентичність: Хрестоматія / Упоряд.Воропай Т.С.-Х.,2002 Попович Дамаскин Християнський націоналізм.-1956.
 Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність.-К.,1994
 Сміт Ентоні Націоналізм. Теорія, ідеологія, історія.-К., 2004.
 Старосольський В. Теорія нації.-Відень,1921
 Свідзинський А. Це складне національне питання.-К.,1994
 Сосновський М. Дмитро Донцов. Політичний портрет. З історії розвитку ідеології українського націоналізму.-Нью-Йорк,Торонто,1974
 Свідзинський А. Це складне національне питання.-К.,1994
 Старосольський В. Теорія нації.-Відень,1921
 Стебельський Б. Світоглядіві аналогії та розбіжності теоретиків українського націоналізму // Ідеї і творчість. Зб. статей та есеїв.-Торонто,1991
 Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія / За ред. В. Л. Арбеніної, Л. Г. Сокурянської. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 520 с.
 Шпорлюк Р. Комунізм і націоналізм: Карл Маркс проти Фрідріха Ліста.-К.,1998.
 Щербаківський В. Формування української нації. Нарис праісторії України.-Нью Йорк:,1958
 Armstrong J.A. Ukrainian nationalism.-3-ed.-Englewood,1990
 Hartmut Pogge von Strandmann, Robert John Weston Evans. The Revolutions in Europe, 1848-1849: From Reform to Reaction. – Oxford University Press, – 2000 – 250 с.

12. Інформаційні ресурси

<https://asen.ac.uk/>

Anthony Smith – Ernest Gellner: The Warwick Debates. 1995.

<http://www.lse.ac.uk/collections/gellner/Warwick0.html>

<http://theriskyshift.com/2012/04/introduction-to-nationalism-theory-html/>

http://www.colorado.edu/geography/class_homepages/geog_4712_s11/geog4712_S11/materials_files/Theories%20of%20Nationalism.pdf

<http://www.sciencespo.fr/ceci/sites/sciencespo.fr.ceci/files/qdr10.pdf>

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.134.2256&rep=rep1&type=pdf>

https://www.fpzg.unizg.hr/images/50015515/Theories_of_Nationalism.pdf